ПЕДАГОГИК-ПСИХОЛОГИК ДИАГНОСТИКА - ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМНИ САМАРАЛИ ТАШКИЛ ЭТИШ ОМИЛИ

Матупаева Шоҳсанам Зарипбой қизи - Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Аннотация: Ушбу мақолада инклюзив таълим тизимида педагогик ва психологик диагностиканинг аҳамияти, унинг вазифалари ҳамда усуллари таҳлил қилинади. Шунингдек, имконияти чекланган болаларнинг шахсий ва таълим эҳтиёжларини аниқлаш орқали индивидуал ёндашувни шакллантириш масалалари ёритилади. Инклюзив муҳитни самарали ташкил этишда диагностика асосий омил сифатида намоён бўлади.

Калит сўзлар: инклюзив таълим, диагностика, психологик-педагогик таҳлил, индивидуал ёндашув, имконияти чекланган болалар

Кириш. Бугунги кунда таълим соҳасидаги глобал ислоҳотлар натижасида инклюзив таълимга бўлган эътибор ортиб бормоқда. Инклюзив таълимнинг асосий мақсади - имконияти чекланган болаларни умумтаълим мактаблари шароитида тенг ҳуқуқли таълим билан таъминлаш, уларнинг жамиятга мослашуви ва шахсий ривожини қўллаб-қувватлашдан иборат. Бу жараёнда **педагогик-психологик диагностика** муҳим аҳамият касб этади, чунки у боланинг таълим ва ривожланиш эҳтиёжларини аниқлаш имконини беради.

Диагностика - бу ўқувчи шахсини, унинг қобилият ва эҳтиёжларини чуқур ўрганиш, таълим жараёнини тўғри йўналтиришга хизмат қилувчи илмий асосланган тадқиқотлар тизимидир. У шахснинг интеллектуал, эмоционал ва ижтимоий ривожланишини баҳолаш имконини яратади.

Педагогик-психологик диагностика – бу ўқувчилар, талабалар ёки педагогик-тарбиявий муҳитда қатнашувчиларнинг психологик ва педагогик хусусиятларини ўрганиш, таҳлил қилиш ва баҳолаш жараёни. Унинг асосий мақсади – таълим-тарбия жараёнида ёрдам бериш, индивидуал ёндашувларни ишлаб чиқиш ва муаммоларни олдиндан аниқлаш.

Педагогик-психологик диагностиканинг моҳияти қуйидагича:

1. **Шахснинг хусусиятларини аниқлаш:** Ўқувчи ёки талабанинг ақлий, эмоционал, мотивацион ва коммуникатив қобилиятларини ўрганиш.
2. **Индивидуал ёндашувлар яратиш:** Ҳар бир ўқувчи ёки талабанинг эҳтиёжига мос равишда таълим ва тарбия дастурларини ишлаб чиқиш.
3. **Муаммоларни олдиндан аниқлаш:** Таълим жараёнида юзага келадиган қийинчиликларни ва уларнинг сабабларини аниқлаш.
4. **Ривожланиш ва ўзгаришларни кузатиш:** Ўтказилган диагностикалар орқали педагогик жараёндаги ўзгаришларни баҳолаш.
5. **Янгича педагогик-тарбиявий ёндашувларни ишлаб чиқиш:** Таҳлил натижасида самарали усуллар ва стратегиялар белгилаб олиш.

Инклюзив таълимда педагогик-психологик диагностика ёрдамида ҳар бир ўқувчининг имкониятларига мос равишда таълим олиш имкониятлари яратилади. Бу усул:

- Ҳар бир ўқувчининг хусусиятларини аниқлаш;

- Эҳтиёжларига мос индивидуал таълим режасини ишлаб чиқиш;
- Қийинчиликларни олдиндан кузатиш ва бартараф этишга ёрдам беради;
- Таълим жараёнидаги муаммоларни анча самарали ҳал қилишга имконият яратади.

Диагностиканинг вазифалари. Педагогик-психологик диагностика орқали қуйидаги вазифалар бажарилади:

- Таълим олувчининг индивидуал эҳтиёжларини аниқлаш;
- Ўқув муҳитини мослаштириш учун тавсиялар бериш;
- Шахсий ривожланиш динамикасини кузатиш;
- Коррекцион ва ривожлантирувчи ишларга асос яратиш;
- Ота-она ва педагоглар учун аниқ тавсиялар ишлаб чиқиш.

Педагогик-психологик диагностика - инклюзив таълимнинг самарали ташкил этилишида асосий ва зарурий омил бўлиб, таълимнинг халқаларга тенг ва сифатли бўлишини таъминлайди. Инклюзив таълимда қўлланиладиган асосий диагностик усуллар:

Кузатув: Ўқувчиларнинг дарсдаги фаолияти ва хатти-ҳаракатларини бевосита кузатиш орқали маълумот тўплаш.

Сўровнома ва суҳбатлар: Ўқувчилар, уларнинг ота-оналари ва ўқитувчилар билан ўтказиладиган суҳбатлар орқали психологик ва педагогик ма'лумотларни йиғиш.

Тестлар: Махсус тестлар ёрдамида ўқувчиларнинг билим даражаси ва психологик ҳолатини баҳолаш.

Тажриба ва экспериментлар: Муайян шароитларда ўқувчиларнинг реаксияси ва хатти-ҳаракатларини ўрганиш орқали уларнинг шахсий хусусиятларини аниқлаш.

Инклюзив таълимнинг самарадорлиги кўп жиҳатдан таълим олувчининг эҳтиёжларини тўғри аниқлаш ва шу асосда индивидуал таълим стратегияларини ишлаб чиқишга боғлиқ. Бу жараёнда диагностика муайян ва манзилли ёндашувни таъминлайди. Боланинг ўқишдаги муваффақияти унинг қобилиятига эмас, балки ўқитиш усулининг унга мослигига боғлиқ. Шу боис, диагностика инклюзив таълимда марказий ўрин тутади.

Хулоса. Педагогик-психологик диагностика инклюзив таълим тизимини самарали ташкил этишда ҳал қилувчи омил ҳисобланади. У таълим олувчининг ривожланишини ҳар томонлама ўрганиш, индивидуал таълим режаларини шакллантириш ва коррекцион ишларни ташкил этишга асос бўлади.

Шу туфайли, таълим муассасаларида диагностика жараёнини самарали йўлга қўйиш, педагог ва психологларнинг ҳамкорлигини таъминлаш муҳим вазифалардан биридир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ахмедова Н.Р. Инклюзив таълим: назария ва амалиёт. – Тошкент: «Fan», 2021.
2. Жўраева Ш.А. Педагогик диагностика асослари. – Т.: TDPU нашриёти, 2020.
3. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 1978.
4. UNESCO. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. – Paris, 2005.
5. Booth T., Ainscow M. The Index for Inclusion. – CSIE, UK, 2002.